

İran

Fahreddin Şevket, Haz. Derya Örs

Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017, 145 Sayfa, ISBN: 978 – 975 - 16- 3335 – 4

Ahmet ŞAHİN*

İran coğrafyası ilk çağlardan itibaren birçok milliyete ve medeniyete ev sahipliği yapmış kâdim bir coğrafya olma hüviyeti taşımaktadır. Jeopolitik önemi hâsabiyle Türkistan ile Ortadoğu ve Avrupa arasında bir köprü görevini görmektedir. Yalnız Türk tarih tetkiki açısından değil, umumî tarih araştırmalarındaki iktisâdî, idarî, askerî ve kültürel sahalardaki tetkik ve tahliller konusunda da İran sahası çok büyük önem arz etmektedir. Kitabın müellifi Dr. Fahreddin Şevket, kitabının Mukaddimesi'nde, Türkler için İran'ın çok önemli olduğunu, İranlılar ile Türkler'in çok eskilere dayanan münasebetlerinin bulunduğunu, İran'da bulunduğu zaman diliminde gözlemlerini en ince ayrıntısına kadar aktarmıştır: *“Henüz birçok noksânları bulunan bu küçük kitâbın yegâne meziyet ve liyâkati, doğruluğunda ve bî- taraflığındadır ve bu vâdide ba'demâ yazılacak daha geniş, dâkik ve mükemmel neşriyyâta inşâallah bir çığır açmasındadır”* şeklinde aktaran Dr. Fahreddin Şevket, bu

* Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Lisans Öğrencisi, ahmetshahinn93@gmail.com

çalışmasında İran coğrafyasının 1900-1925 yılları arasındaki sosyal ve siyasî yapısından ziyâde genel itibariyle İran'ın dili, tarihi, kültürü, medeniyeti ve ekonomisi gibi birçok konuda gözlem ve tahlillerini bu kitabında toplamıştır.

Dr. Fahreddîn Şevket'in 1900-1925 yılları arasında gözlem ve değerlendirmelerini aktaran, İran adlı eseri Türk tarih araştırmaları açısından çok mühim yere sahiptir. Kitap, ilk önce 1339 Sarıkamış Varlık Gazetesi'nde tefrika edilmiş, daha sonra 1341'te genişletilmiş şekliyle müstakil bir kitap olarak basılmıştır. Kitap, İran'ın dilini, tarihini, kültürünü, medeniyetini, siyasetini ve sosyal yapısını ile ekonomisi gibi birçok farklı alanda tahlillerini, isabetli görüşlerini ve geleceğe yönelik tespitlerini son derece titiz bir şekilde okuyucuya sunmayı başarmıştır.

Eserin müellifi Dr. Fahreddîn Şevket'in nereli olduğu konusunda ihtilaflar mevcuttur. Eserin hazırlanma sürecinin Sarıkamış Varlık Gazetesi'nde tefrika ettiği dikkate alındığı takdirde onun Doğu Anadolu Bölgesi vilayetlerinden olduğu hatta Karşlı, Erzurumlu veya Ardahanlı olabileceği düşünülmektedir. Tıp doktoru olan yazarın, bu kadar detaylı bilgi edinip, gözlem yapacak kadar uzun yıllar boyunca İran'da neden bulunduğu ya da hangi amaç ve görevle İran'da kaldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur.

Tıp doktoru bir şahsiyetin uzun yıllar boyunca İran'da bulunması ve 14 ana bölümden oluşan bir kitap yazması son derece mühimdir. 14 bölüm olması nedeniyle bu ana bölümleri de küçük alt başlıklara ayırmıştır. Bu sayede eser daha kolay okunup, tektik edilmektedir. İran'ın coğrafyası, iklimi, nüfusu, halkları, tabii ürünleri, sanayisi, şehirleri, yönetim şekli, dinî özellikleri, Rus ve İngiliz imtiyazları ve siyaseti gibi birçok konuyu etraflıca ele almıştır. İran medeniyetinin temelleri ve İran'da yaşayan Türklerle Farslar'ın siyasî ve sosyal bakımından mukayeseleri bulunmaktadır. O tarihlerde İran coğrafyasının hemen her alanında Türk-Fars rekabetini açıkça görmekteyiz. Bu rekabeti yerinde değerlendirme imkânı bulan, Dr. Fahreddîn Şevket'in bu eseri diğer eserlerden ayrılmaktadır. İran'da yaşayan Türk soylu halkların nüfusu, sosyal, siyasî, dinî, iktisadî, kültürel ve medeni durumları hakkında tahlil ve tetkikler gerçekleştiren Dr. Şevket'in yine o dönemin zihniyeti ve yaşantısı ile alakalı tespitleri de son derece değerlidir. Mükemmel bir gözlemci olarak tanımlayabileceğimiz kitabın müellifi Dr. Fahreddîn Şevket, İran'ın o dönemlerde içinde bulunduğu kültürel, ekonomik ve siyasî durumları en ince ayrıntısına kadar dikkatle takip etmiş olduğunu görmekteyiz. Dönemin emperyalist ülkelerinden Rus ve İngiliz'lerin İran coğrafyası üzerindeki siyasî, ekonomik ve içtimaî faaliyetlerini aktarmıştır. Bu tahlil ve tespitler doğrultusunda İran ve dünya siyaseti konusunda birtakım değerlendirmelerde bulunduğu görmekteyiz.

Eserin Nüfus ve Aşâir adlı bölümün de Kaçar Türk menşei olan Türk Kaçar ili Tahran'dan başka eyaletlere de temsilci tâyin etmektedirler. Ancak onlar Farslaşmışlardır ifadeleri yer almaktadır. Bununla birlikte onların asıl yerleri olan Esterâbad kalan bakiyesi de diğer yerleşim birimlerine dağıldıkları şeklinde pasajlar içermektedir. Dr. Şevket'in 1920'li yıllarda Kaçar Türk Hanedanlığı'nın faaliyetleri ve zihniyetlerini yakından incelediğine de bu bölümde rastlamaktayız.

Eserin İran Medeniyeti bölümünün Seciyye ve Zihniyet isimli alt başlığında İrânlıların sosyal yaşamı, düşünce dünyası, kültürel özellikleri ve zihniyeti hakkında değerlendirilmelerde bulunulmuştur. İrânlıların alışverişte çok dakik ve muktesid olduğunu ve İrânlıların her şeyin en ucuzunu aradığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte başkentte bulunan çarşılarda sütlaç ve muhallebinin terazi vasıtasıyla satıldığı vurgulanır.

Kitap, İran'a seyahat edeceklerin bilmesi gerekenlerini de aktarmasının yanında sosyal bilimler açısından büyük bir önem taşır. Tarih bilimi açısından 1900-1925 yılları arasında İran coğrafyasının zihniyeti hakkında önemli bilgiler edinmekteyiz. Dr. Fahreddîn Şevket, bu kitabı gördüğü bir boşluk ve eksiklik üzerine yazdığını belirtmesine binaen İran ülkesi üzerinde araştırmaların artması gerektiğine dikkat çekmiştir. İran'a olan bakış açımızın Batılı bir ülkeye olan bakış açısı ile aynı olmamasını savunmuştur.

Yazarın, İran medeniyetine dair değerlendirmesinden anladığımız kadarıyla İran medeniyetinin köklü ve kâdim bir medeniyet olduğunu görmekteyiz. Bu medeniyetin içerisinde farklı milliyetlerin özellikle de Türkler'in büyük bir role sahip olduğunu aktarmaktadır. O tarihlerde bile nüfus, kültürel ve siyaset bakımından Türkler'in nüfuzlu bir millet olduğunu aktarmaktadır. Analitik yaklaşımları, dikkatli bir gözlemci olması hasebiyle Dr. Fahreddîn Şevket, birçok yönden İran'ı tanımamıza ve o tarihlerde gerçekleşen birçok olayla ilgili farklı pencerelerden bakmamıza yardımcı olmaktadır.

Osmanlı zamanında da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından ardından da İran coğrafyasındaki güncel siyasi gelişmeler her zaman yakından takip edilmiştir. 1912 yılında 6 makale halinde Türk Yurdu'nda neşredilen Mehmet Emin Resulzade'nin İran Türkleri çalışması başlıca bir örnek olmuştur. 1923 yılında Sarıkamış Varlık Gazetesi'nde tefrika edilmiş, daha sonra 1925'te basılan Dr. Fahreddîn Şevket'in İrân adlı çalışması ile devam etmiştir. 1942 yılında müellifi San'an Azer'in olduğu İran Türkleri adlı çalışmasını da örnek göstermek mümkündür. Başlıca bu çalışmalar ile İran ile ilgili Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti zamanında yapılan bütün çalışmalar o coğrafyanın her anlamda bizim için ne kadar önem teşkil ettiğini gösteren bir nişân olma hüviyeti taşımaktadır.

Dr. Fahreddîn Şevket'in eserinin yakın dönem İran tarihi ile alakalı diğer kitaplardan ayıran bazı yönleri mevcuttur. Hiç şüphesiz Dr. Fahreddîn Şevket, bu coğrafyayı karış karış gezmiş ve gözlemlerini, değerlendirmeler dâhilinde aktarmıştır. Bununla birlikte yayına hazırlayan Prof. Dr. Derya Örs, kitabın "Sunuş" bölümünde Osmanlı'nın son zamanlarıyla alfabe değişikliğinin gerçekleştiği Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar, İran hakkında Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış, bazı sefaretnameler, seyahat notları, Batı dillerinden yapılmış tercümeleler dışında pek az müstakil çalışma bulunması nedeniyle bu konuda tespit edilen eserleri bu bölümde okuyucuya künyeleri ile birlikte aktarmıştır.

Osmanlı zamanında da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından ardından da İran coğrafyasındaki güncel siyasi gelişmeler her zaman yakından takip edilmiştir. 1912 yılında 6 makale halinde Türk Yurdu'nda neşredilen Mehmet Emin Resulzade'nin İran Türkleri çalışması başlıca bir örnek olmuştur. 1923 yılında Sarıkamış Varlık Gazetesi'nde tefrika edilmiş, daha sonra 1925'te basılan Dr. Fahreddîn Şevket'in İrân adlı çalışması ile devam etmiştir. 1942 yılında müellifi San'an Azer'in olduğu İran Türkleri adlı çalışmasını da örnek göstermek mümkündür. Başlıca bu çalışmalar ile İran ile ilgili Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti zamanında yapılan bütün çalışmalar o coğrafyanın her anlamda bizim için ne kadar önem teşkil ettiğini gösteren bir nişân olma hüviyeti taşımaktadır.

Dr. Fahreddîn Şevket'in eserinin yakın dönem İran tarihi ile alakalı diğer kitaplardan ayıran bazı yönleri mevcuttur. Hiç şüphesiz Dr. Fahreddîn Şevket, bu coğrafyayı karış karış gezmiş ve gözlemlerini, değerlendirmeler dâhilinde aktarmıştır. Bununla birlikte yayına hazırlayan Prof. Dr. Derya Örs, kitabın "Sunuş" bölümünde Osmanlı'nın son zamanlarıyla alfabe değişikliğinin gerçekleştiği Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar, İran hakkında Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış, bazı sefaretnameler, seyahat notları, Batı dillerinden yapılmış tercümeleler dışında pek az müstakil çalışma bulunması nedeniyle bu konuda tespit edilen eserleri bu bölümde okuyucuya künyeleri ile birlikte aktarmıştır. Ayrıca kitapta bir de indeks bulunmaktadır. 1925'te müstakil bir şekilde basılmasından dolayı bu dönemin ve zihniyetin dil özellikleri ile yazılmıştır. Eser kaleme alındığı döneme ait birçok sözcükler, ifadeler ve terimler bulunmaktadır.

Bu medeniyetin içerisinde farklı milliyetlerin özellikle de Türkler'in büyük bir role sahip olduğunu aktarmaktadır. O tarihlerde bile nüfus, kültürel ve siyaset bakımından Türkler'in nüfuzlu bir millet olduğunu aktarmaktadır. Analitik yaklaşımları, dikkatli bir gözlemci olması hasebiyle Dr. Fahreddîn Şevket, birçok yönden İran'ı tanımamıza ve o tarihlerde gerçekleşen birçok olayla ilgili farklı pencerelerden bakmamıza yardımcı olmaktadır.

Ayrıca kitapta bir de indeks bulunmaktadır. 1925'te müstakil bir şekilde basılmasından dolayı bu dönemin ve zihniyetin dil özellikleri ile yazılmıştır. Eser kaleme alındığı döneme ait birçok sözcükler, ifadeler ve terimler bulunmaktadır.